

Zbornik radova znanstvenog skupa »Fra Grgo Martić i njegovo doba«, Zavičajni klub Posušje Zagreb, Alfa, 1996., Zagreb, 424 str.

Narodni pjesnik i franjevac Grgo Martić (1882.–1905.) ostavio je duboki trag u povijesti hrvatskoga naroda Bosne i Hercegovine. Njegov lik ima posebne karakteristike u galeriji predvodnika narodnoga preporoda 19. stoljeća. Fra Martić je pripadao skupini obrazovanog sloja hrvatskog naroda. Slušao je i završio bogoslovne nauke u Kreševu, Požegi, Zagrebu i Stolonom Biogradu. Plamen ilirskog preporoda zahvatio je i njegovo djelovanje, pogotovo na književnome području gdje je fra Martić sabirajući narodne pjesme dao veliki doprinos razvoju hrvatskog narodnog pokreta. Zajedno s Ivanom Franjom Jukićem, Martinom Nedićem, Marijanom Šunjićem i drugim franjevcima angažirao se u procesu nacionalnog samoodređivanja Hrvata u Bosni i Hercegovini. Kao član vilajetskog vijeća u Sarajevu zastupao je interese katolika, a istodobno je održavao veze s muslimanima ne bi li ih približio svojim svjetonazorima. Austro-ugarska namjera da zaposjedne Bosnu i Hercegovinu našla je odobrenje kod Grge Martića. Već ga je pucanje hercegovačke puške potaknulo da napiše svoje »Osvetnike«. Motivi slave, ratovanja, pokolja i junaštva onodobnih »ustaša« dali su mogućnost fra Martiću da ispiše epsku poeziju protkanu osjećajima za vlastiti narod, ali istodobno i priliku da zabilježi narodni izričaj. Kada je utihnuo val »osvećivanja« i borbe, fra Martić se vratio čisto duhovnom ozračju. Nakon austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine povukao se u kreševski samostan, gdje je djelovao sve do svoje smrti. Martićeva veličina bila je u uskoj povezanosti sa svojim narodom. On mu je bio »učitelj, tješitelj i branitelj« u povijesnom dobu kada su paše krojile pravdu u Bosni i Hercegovini. Osnivajući i šireći škole ostavio je duboki trag u razvoju katoličke i hrvatske misli.

Zbornik »Fra Grgo Martić i njegovo doba« donosi rezultate sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 8. i 9. studenoga 1995. godine. Konceptualno, zbornik je podijeljen na četiri teme: povijesno-političke (21.–131.), književne (131.–269.), kulturno-prosvjetne (269.–355.) i duhovne (355.–399.), a na kraju se nalazi i popis objavljenih djela fra Grge Martića. Svi tekstovi popraćeni su kratkim sažecima na engleskome jeziku, a neki od njih obogaćeni su kartama i fotografijama. Da su priređivači još na kraju knjige stavili kazalo osoba, zbornik bi bio odlično uređen.

U radu skupa sudjelovalo je više od trideset sudionika. Na taj način ostvaren je preduvjet interdisciplinarnosti za kojime mnogi suvremeni istraživači žude. S različitih aspekata osvijetljen je Martićev opus. U prvome tekstu Marka Babića označene su osnovne političke, kulturne i crkvene prilike u kojima je G. Martić živio i stvarao. Strečko M. Džaja osvrnuo se na rezultate dosadašnje historiografije i pogotovo na pojavu nacionalnog samoodređenja s aluzijama na suvremeno stanje. O unutarnjim strukturama franjevaca Bosne Srebrne s kritičkoga gledišta piše Jozo Džambo, dok Anđelko Mijatović rasčlanjuje veze između fra Grge Martića i bana Josipa Jelačića, koje ocrtavaju prisni odnos Banske Hrvatske i hrvatskoga naroda BiH. Petar Korunić višeslojno istražuje interakciju Martićeve djelatnosti i funkcioniranja hrvatskog nacionalnog pokreta. Fra Leonard Oreč odgovara na pitanja o razvoju nacionalnog identiteta fra Martića – od južnoslavenstva do hrvatstva – koji se je morao prilagođavati bosansko-hercegovačkoj stvarnosti. Pitanje službenih odnosa između bosanskih franjevaca i turskih vlasti predmet je istraživanja fra Bazilija Pandžića. Stana Vukovac govori o vezama fra Martića i đakovačkog biskupa J. J. Strossmayera koje su bile ispunjene međusobnim poštovanjem, a imale su implikacije i na organiziranje Katoličke crkve u BiH. Kakvo je bilo okruženje u kojemu se fra Martić rodio, kako se ono kasnije odražavalo na njegov život, ali i kako su stanovnici rodnog Posušja shvaćali Martićev značaj do današnjih dana piše Josip Suton.

U bloku književnih tema rasčlanjuju se Martićeva djela i njegovi prijevodi stranih klasika s raznih metodoloških stajališta. Kulturno-povijesne teme donose priloge o

Martićevom odnosu prema Sarajevu i društvu Naperdak (Mladen Bevanda), odnosu prema uglednoj brodskoj obitelji Brlić (Stjepan Blažanović), izvorima Kreševskog samostana (Stjepan Buljan), epistolarnoj korespondenciji koja se nalazi u vrelima franjevačkih Hercegovine (Andrija Nikić), prosvjetnoj ulozi fra Martića (Ignacije Gavran), pristupu fra Martiću u književnoj kritici s osvrtom na djelo Otona Knezovića iz 1931. godine (Miroslav Palameta), nepoznatom doprinosu fra Martića u pisanju školskih knjiga (Vlado Pandžić) i kritici radova Ilije Kecmanovića u pogledu vrednovanja fra Grge Martića (Zdravko Sančević). U dijelu zbornika koji se odnosi na duhovne teme nalaze se tri rada: Marka Karamatića o duhovnome liku fra Martića, Andrije Zirduma o djelatnosti fra Martića u Bosni Srebrnoj do 1870. i Vitomira Slugića Kreševkina o pastoralnom radu fra Martića u Sarajevu.

O fra Grgi Martiću dosta je već pisano. Hrvatski kritičari povijesti književnosti imali su oprečna mišljenja. Jedni su ga proglasili hrvatskim Homerom, a drugi su tek djelomično usvajali takva gledišta. Širi uvid u Martićev život omogućio je znanstveni skup održan 1972., koji je omogućio novu (re)valorizaciju. Prema Krešimiru Bagiću tada su autori pružili »uglavnom upotrebljivu mozaikalnu sliku opsežnog djela najistaknutijeg bosanskog franjevca 19. stoljeća, te tako i kvalitativno i kvantitativno obogatilo njegovu dotadašnju kritičku recepciju«. S ovim zbornikom radova prošireni su vidici, a pristup istraživača pokazao je da nije prevladao prigodničarski ton, nego analitička i argumentirana obradba.

Stjepan Matković

ANTE CUVALO, The Croatian National Movement 1966–1972, East European Monographs, Columbia University Press, New York 1990, 275 str.

Ovo je prva i zasad jedina historiografska studija (nastala 1988. godine) u kojoj su sustavno obrađena zbivanja u Hrvatskoj 1966.–1972. U nizu radova, domaćih i inozemnih, koji dotiču ovu problematiku 'hrvatski nacionalni pokret' se dotad usputno promatrao tek u kontekstu cjelovite povijesti Jugoslavije. Istodobno, kao što i sam autor uvodno konstatira, njihovo je temeljno obilježje da smještaju ova događanja u perspektivu odnosa Istoka i Zapada, pri čemu se jedinstvo i stabilnost tadašnje Jugoslavije uzimaju kao pretpostavka geopolitičke ravnoteže u Europi. Zato se i dogodilo da se jedna »prekomjerna decentralizacija« koja se javila kao dio nastojanja pokreta mogla smatrati negativnom, a njeni nositelji »opasnim nacionalističkim romantičarima«. Sva zapadna literatura, kaže Čuvalo, čak i ona koja je u pokretu vidjela liberalističku i humanizirajuću potku (kao npr. autor Pedro Ramet), ocijenila je da su lideri ovog pokreta 'ipak išli predaleko' i ugrozili stabilnost cijele tadašnje države. Takvim gledanjem većina se ove literature približila ondašnjem službenom jugoslavenkom tumačenju.

Pristup za koji se autor opredjeljuje u svojoj analizi jest nastojanje da se pokret promatra sam po sebi: u svojim ciljevima, razlozima, uzrocima i prirodi. U ovom kratkom prikazu treba istaknuti neke zanimljive teze Čuvalove knjige.

To što nije bilo 'čistke' u Partiji nakon političkog pada Rankovića, misli autor, razlogom je teških posljedica na unutarnacionalne odnose u Jugoslaviji (40.). Jer, u